

ΘΚΙΑΝΕΜΑ

Αποκωδικοποιήσεις για την Κοινωνία του Θεάματος στην υστέρη
νεωτερικότητα [τ. 11, Φθινόπωρο 2003]

Οι συστηματικές διαστάσεις της ιρακινής κρίσης του 2003

*Ηγεμονική κρίση, οι δυναμικές του ιμπεριαλισμού και της
«αυτοκρατορίας» και η πολυπολική πραγματικότητα*

του Saladin*

για την αντιγραφή Αντρεας Παναγιωτου

Εισαγωγή

Το κεντρικό ερώτημα στην ανάλυση που ακολουθεί είναι τι σηματοδότησε ο πόλεμος εναντίον του Ιράκ¹. Για να απαντηθεί το ερώτημα έγιναν 4 αναλυτικές κινήσεις. Στο πρώτο μέρος γίνεται μια ανάλυση των δεδομένων του ίδιου του πολέμου με στόχο να αξιολογηθούν τα αποτελέσματα. Στο δεύτερο μέρος η προσπάθεια είναι να εστιάσουμε στο κατάλληλο επίπεδο γεωπολιτικής ανάλυσης. Στο τρίτο μέρος η ανάλυση επικεντρώνεται στην πολιτική θεωρία των διεθνών σχέσεων προσπαθώντας να διαγνώσει τις βαθύτερες [και ευρύτερες] διαστάσεις της κρίσης και των «απρόσμενων συνεπειών» της. Στο τέταρτο μέρος η ανάλυση τοποθετείται σε ένα ιστορικό πλαίσιο σε μια προσπάθεια να δούμε τις δυναμικές που αναπτύσσονται για την πολιτική συγκρότηση του παγκόσμιου συστήματος με συγκριτικές αναφορές στις επεμβάσεις που ξεκίνησαν με την Γιουγκοσλαβική κρίση του 1999. Στον επίλογο γίνεται μια απόπειρα να ανιχνευτούν οι δυναμικές του παρόντος.

Αξιολόγηση του πολέμου: Η Πύρρεια νίκη των αμερικανών

Η διαδικασία προς τον πόλεμο αλλά και ο ίδιος ο πόλεμος εξελίχθηκαν σε μια συνεχή διάψευση των αμερικάνικων ελπίδων. Αρχικά οι αμερικανοί βρέθηκαν μετέωροι όταν μετά από μια πολύμηνη προσπάθεια τον Φεβρουριο- Μάρτιο δέχτηκαν μια ξεκάθαρη

¹ Η ανάλυση γράφτηκε την περίοδο Απρίλης- Οκτώβριος 2003 και έχει με αυτήν την έννοια ένα χαρακτήρα μεταβατικό – όπως και η πραγματικότητα την οποία προσπαθεί να αναλύσει

διπλωματική ήττα διαστάσεων. Διότι οι αμερικανοί έχουν χάσει και άλλες ψηφοφορίες. Αλλά η όλη προσπάθεια για έγκριση της εισβολής στο Ιράκ από τον ΟΗΕ έγινε το επίκεντρο μιας διεθνούς διαμάχης και σε συνάρτηση με την παγκόσμιο αντιπολεμικό κίνημα, οι ΗΠΑ έχασαν όχι απλά μια μάχη αλλά την ίδια την νομιμότητα τους σαν υπερδύναμη η οποία μπορεί να πείσει, η έστω να επιβάλει με απειλές η εξαγορές², την θέληση της.

Ας δούμε αναλυτικά την εξέλιξη του πολέμου με την ευρύτερη έννοια – διότι προφανώς οι 3 πρώτες εβδομάδες ήταν απλά ένα στάδιο. Θα μπορούσαμε να χωρίσουμε τον «πόλεμο» σε 3 φάσεις.

Η πρώτη φάση, της πρώτης εβδομάδας, αποδείχτηκε ένα οδυνηρό φιάσκο για τους αμερικανούς. Τις δυο πρώτες μέρες είχαμε επιλεκτικούς βομβαρδισμούς και από ότι φαίνεται οι αμερικανοί περίμεναν κάποιο είδος εσωτερικού πραξικοπήματος η θάνατο του Σανταμ από τους βομβαρδισμούς και μια συνακόλουθη συμφωνία με μια πτέρυγα των αξιωματούχων του καθεστώτος³. Όταν έγινε εξόφθαλμο ότι αυτό το «σχέδιο» απέτυχε, η αμερικανική επίθεση βρέθηκε ξαφνικά μπροστά σε μια απρόσμενη αντίσταση. Ενώ λίγο πολύ το πλάνο φαινόταν να είναι να φτάσουν στην Βαγδάτη σε 3-4 μέρες το πολύ, ξαφνικά μπλοκαρίστηκαν έξω από όλες τις μεγάλες πόλεις καθώς η αναμενόμενη εξέγερση των σιιτων δεν έγινε, αλλά και καθώς εκτός από μια έντονη αντίσταση, οι κατοχικές δυνάμεις είχαν να αντιμετωπίσουν και αντάρτικο στις περιοχές που κατέλαβαν. Η πόλη που έμεινε μνημειώδης σ αυτό το στάδιο ήταν το μικρό λιμάνι του Ουμ Κασρ όπου οι αποικιακές δυνάμεις έκαμαν 5 μέρες να το καταλάβουν ολοκληρωτικά.

Η δεύτερη φάση που ακολούθησε την απώλεια του αρχικής momentum της εντυπωσιακής επίθεσης [και της εμπέδωσης ενός κλίματος αντίστασης ανάμεσα στους ιρακινούς], ήταν μια δύσκολη στιγμή για τις ΗΠΑ καθώς οι ανταποκρίσεις από το μέτωπο άρχισαν να μιλούν για «αποτελμάτωση». Όσπου ξαφνικά από τις 6 μέχρι τις 9 του Απρίλη και ενώ αναμενόταν η «μάχη των πόλεων» στην Βαγδάτη, όλα σταμάτησαν. Η Βαγδάτη παραδόθηκε⁴, οι

² Το πιο εξευτελιστικό ήταν ότι ακόμα και οι «φτωχοί» του παγκόσμιου νότου στο συμβούλιο ασφαλείας [η «ομάδα των αναποφάσιστων»] αρνήθηκε να ψηφίσει υπέρ της θέσης των ΗΠΑ παρέχοντας τους έστω μια συμβολική νίκη αφού η Γαλλία [τουλάχιστον] ξεκαθάρισε ότι θα ασκούσε βέτο.

³ Φαίνεται ότι οι αμερικανοί περίμεναν ότι τα μεσαία στελέχη του «καθεστώτος» θα συμμορφώνονταν με την «νέα ηγεσία» που θα διόριζαν και έτσι θα συνέχιζε το υπάρχον κράτος με δικιά τους κυβέρνηση
⁴ Η θέση ότι η Βαγδάτη παραδόθηκε στηρίχθηκε κατ' αρχήν στο παράλογο της όλης ιστορίας: Μια πόλη όπως η Νασιριγια με 100,000 πληθυσμό άντεξε 19 μέρες και η Βαγδάτη των 4-6 εκατομμυρίων με τις επίλεκτες μονάδες του ιρακινού στρατού «έπεσε» σε μια μονάδα 3000 αμερικανών στρατιωτών που έκαναν απλά επίδειξη θεαματικής εισόδου. Μετά την πτώση γράφτηκαν διάφορα σενάρια για τους συμμετέχοντες στην συνομοσία/προδοσία και αυτή η θέση φαίνεται να επικράτησε και στο εσωτερικό του Ιράκ – όλες οι ανακοινώσεις αντιστασιακών οργανώσεων [ξεκινώντας από τις κασέτες του Σανταμ] μιλούσαν για «προδοσία».

αμερικανοί μπήκαν κάνοντας το θέαμα της κατεδάφισης του αγάλματος⁵, ενώ ο Σανταμ έφευγε χαιρετώντας ένα πλήθος στην βόρεια Βαγδάτη.

Η τρίτη φάση λογικά θα ήταν βέβαια ο ανταρτοπόλεμος – πρέπει να ήταν σαφές στους ιρακινούς [τόσο στην κυβέρνηση όσο και στο λαό] ότι δεν μπορούσαν να κρατήσουν για πάντα απέναντι σε μια στρατιωτική μηχανή όπως των αμερικανών και αφού οι άλλες μεγάλες δυνάμεις το έπαιζαν απλά «ουδέτερες», τότε ο ανταρτοπόλεμος θα ήταν η στρατηγική στην οποία αναπόφευκτα θα επένδυαν. Για αυτό προφανώς μοιράστηκαν και τόσα όπλα στον πληθυσμό. Μετά την πτώση της Βαγδάτης ακολούθησαν μια σειρά εκδηλώσεων αντίστασης. Ήδη την πρώτη εβδομάδα άρχισαν οι πρώτες μικρές αρχικά διαδηλώσεις έξω από το ξενοδοχείο «Παλαιστίνη» όπου ήταν ο ξένος τύπος. Το αποκορύφωμα ήταν οι μαζικές εκδηλώσεις στις 18/4 μετά την προσευχή στα τζαμιά. Οι αμερικανοί συνέλαβαν τις επόμενες μέρες τον ιμάμη που ηγήθηκε των προσευχών για να αντιμετωπίσουν μια σειρά συντονισμένων διαδηλώσεων. Αυτές οι διαδηλώσεις που συνοδεύτηκαν από την άρνηση του Αγιατολαχ Σιστανι⁶ της Νατζαφ να μιλήσει με τους αμερικανούς, την διαδήλωση 20,000 στην Νασιριγια ενάντια στο συνέδριο των φιλοαμερικανων και την δολοφονία ενός ιμάμη που έφεραν οι αποικιοκράτες μαζί τους έδειξαν ουσιαστικά ότι οι σιητες κάθε άλλο παρά φιλοαμερικανοί /φιλοκατοχικοί ήταν. Την επόμενη εβδομάδα που περιστράφηκε γύρω από τα γενέθλια του Σανταμ στις 28/4 είχαμε μια σειρά εκδηλώσεων για τον ανατραπέντα πρόεδρο δίνοντας το στίγμα της φιλοσανταμικής ένοπλης, και όχι μόνο, αντίστασης. Έγιναν

⁵ Η πτώση του αγάλματος είναι ένα χολλυγουντιανο show το οποίο δοκιμάστηκε [και ως ένα σημείο εξαντλήθηκε σαν θέαμα] στην ανατροπή των κρατικών σοσιαλιστικών καθεστώτων στην Ευρωασια. Η πιο μνημειώδης περίπτωση ήταν η «πτώση» του αγάλματος του Ντζερζινσκι στην Μόσχα η οποία έγινε μάλιστα από συνεργείο του δήμου: το άγαλμα σηκώθηκε και ξαναμπήκε στην θέση του από τον γερανό 4 φορές για να πάρουν τα δυτικά ΜΜΕ τα κατάλληλα πλάνα που έφτιαζαν την είδηση της «επανάστασης ενάντια στον κομμουνισμό».

⁶ Ο Σιστανι θεωρείται ο ανώτατος θρησκευτικός ηγέτης των ιρακινών σιητων – αλλά δεν είναι χωρίς αμφισβήτηση. Στην αρχή της κατάληψης της πόλης οι οπαδοί του Σαντρ, ενός νεαρού θρησκευτικού ηγέτη [ο οποίος εξελίχθηκε στην κύρια θρησκευτική σιητική φωνή ενάντια στην συνεργασία με τους αμερικανούς], ήθελαν να τον εξορίσουν. Ο Σιστανι γενικά απέρριψε την κατοχή και κάλεσε σε «πολιτική τζιχαντ» [κάτι το οποίο επικρότησε και ο Σανταμ σε μήνυμά του] αλλά θεωρείται ότι δεν έχει καλέσει σε ανοιχτό ανταρτοπόλεμο – και αυτό φαίνεται να ικανοποιεί τους αμερικανούς μπροστά στο τι έχουν να αντιμετωπίσουν αλλού.

εκδηλώσεις στην Μοσούλη [στην οποία η κατοχή έγινε δεχτή από την αρχή με διαδηλώσεις στις οποίες πυροβολήθηκε το πλήθος] στην Τιγγριτ που παρέμεινε σταθερά φιλοσανταμική, αλλά το αποκορύφωμα ήταν τα επεισόδια στην Φαλλουτζα. Ακολούθησαν μια σειρά μηνυμάτων του Σανταμ αλλά και ένοπλες επιθέσεις εναντίον των αμερικανών. Σε αυτό το πλαίσιο και με δεδομένη την κρίση γύρω από την κατοχή, αποφασίστηκε η απόσυρση του Γκαρνερ και της διοίκησης του [που ήταν η επιλογή των γερακιών του πενταγώνου] και η εισαγωγή ενός πιο πολιτικού προσώπου, του Μπρεμερ, ενώ οι ΗΠΑ αναγνώρισαν τον εαυτό σαν κατοχική δύναμη με βάση το διεθνές δίκαιο. Έτσι το αρχικό αποικιακό σχέδιο που πρόβλεπε αμερικανο-βρετανο-αυστραλούς υπουργούς με ιρακινούς σύμβουλους, πήγε περίπατο.

Με την διεύρυνση της αντίστασης τους επόμενους μήνες και το μπαράζ των επιθέσεων του Ιούλη [με αφορμή τις επετείους της ανατροπής της μοναρχίας και της ανόδου στην εξουσία του Μπααθ] οι αμερικανοί άρχισαν πλέον να παραδέχονται δημόσια ότι έχουν να αντιμετωπίσουν ένα οργανωμένο ανταρτοπόλεμο – και να ζητούν ανοιχτά βοήθεια από άλλα κράτη. Ακόμα και ο θάνατος των γιων του Σανταμ φάνηκε να λειτουργεί στο εσωτερικό του Ιράκ σαν μορφή καθαριασμού του ανατραπέντος προέδρου του Ιράκ⁷. Οι αμερικανοί διόρισαν αποικιακό συμβούλιο και άρχισαν να σκέφτονται την αναδιπλοση/αποχώρηση. Αντίθετα με τον στρατηγό Φρανκς που λίγο πριν αφήσει την ηγεσία των αμερικανικών στρατιωτικών δυνάμεων, μίλουσε για κατοχή 4 χρόνων και «μετά βλέπουμε», ο Μπρεμερ [ο οποίος προσπαθούσε να πείσει και τον ΟΗΕ αλλά και να αντιμετωπίσει τις καθημερινές απώλειες που οδηγούσαν προς τα κάτω την δημοτικότητα του Μπους] άρχισε να μιλά για ένα με ενάμισι χρόνο κατοχής. Σε ένα γενικότερο επίπεδο το φιάσκο της μη ανακάλυψης «όπλων μαζικής καταστροφής» σε συνδυασμό με την ιρακινή αντίσταση δημιούργησαν ουσιαστικά ένα κλίμα όπου η ιρακινή επιχείρηση σαν πρόκριμα ενός νέου ιμπεριαλισμού άρχισε να φαίνεται μια παταγώδης αποτυχία σε σύγκριση με τις επιχειρήσεις ενάντια στην Γιουγκοσλαβία το 1999 και το Αφγανισταν το 2001. Στο Αφγανισταν η κατάσταση είναι επίσης προβληματική αλλά εκεί έγινε τουλάχιστον το show, οι αμερικανοί έχουν μόνο 10,000 στρατιώτες και την ευθύνη την έχουν ήδη αφήσει σε άλλους.

Όταν το Αύγουστο άρχισαν οι θεαματικές επιθέσεις με παγιδευμένα αυτοκίνητα η με επιθέσεις αυτοκτονίας όπως αυτές εναντίον των γραφείων του ΟΗΕ, το κλίμα ήταν πλέον σαφές - οι αμερικανοί βρίσκονταν υπό πίεση σε εχθρικό έδαφος. Και η προσπάθεια τους ήταν να προχωρήσουν σε ένα σενάριο δημιουργίας εσωτερικών αντιπαραθέσεων ανάμεσα στους

⁷ Μετά την πρώτη ανακοίνωση τα δυτικά πρακτορεία μετέδιδαν ότι ακούστηκαν και πυροβολισμοί «χαράς» στην Βαγδάτη - από αντίπαλους, προφανώς, του Σανταμ. Μετά υπήρχαν πληροφορίες για συμπλοκές. Όταν οι αμερικανοί επιβεβαίωσαν ότι όντως αυτοί ήταν οι νεκροί έγιναν διαδηλώσεις υπέρ του Σανταμ σε αρκετές περιοχές του Ιράκ. Το γεγονός ότι ούτε έφυγαν από το Ιράκ ούτε παραδόθηκαν αλλά έπεσαν μετά από πολύωρη μάχη φαίνεται να δημιούργησε ένα κλίμα σεβασμού για την θυσία τους «σαν μάρτυρες».

ιρακινούς με βάση θρησκευτικούς ή άλλους πολιτιστικούς διαχωρισμούς. Αυτό ήταν και το μήνυμα της κατανομής των διορισμών στο αποικιακό «κυβερνητικό συμβούλιο»⁸ στο οποίο ο πληθυσμός του Ιράκ μοιραζόταν με βάση την θρησκευτική, γλωσσική ή φυλετική καταγωγή. Είναι σε αυτό το πλαίσιο που η επίθεση στην Νατζαφ η οποία κατέληξε στον θάνατο του Χακίμ, του ηγέτη του φιλοιρανικού κόμματος, θα μπορούσε να θεωρηθεί και σαν πιθανή αμερικανική προβοκάτσια – αφού τις προηγούμενες μέρες ήταν σαφές ότι η αντίσταση απλωνόταν πάλι στον νότο και δεν λειτουργούσε ο διαχωρισμός σιτων-σουνιτών. Ωστόσο παρά την ένταση που δημιουργήθηκε στο τέλος στην κηδεία κυριάρχησε πάλι το αντικατοχικό αίσθημα παρά ο εσωτερικός διαχωρισμός.

Επιλέγοντας γεωπολιτικό επίπεδο ανάλυσης: Μια ηγεμονική κρίση

Μπορούμε να δούμε την ιρακινή κρίση σε 3 διαφορετικά πλαίσια: το παγκόσμιο, το περιφερειακό και το εσωτερικό/ιρακινό. Στο εσωτερικό [του Ιράκ] θα μπορούσε κανείς να

⁸ Ο διορισμός του συμβουλίου ήταν εν μέρει και αποτέλεσμα των εσωτερικών και εξωτερικών πιέσεων για «κινήσεις προς την επιστροφή στην ιρακινή κυριαρχία».

κατατάζει το όλο ζήτημα σαν μια ακόμα περίπτωση όπου μια μεγάλη ξένη δύναμη επεμβαίνει στα τοπικά/εσωτερικά ζητήματα μιας αδύνατης χώρας με πλούσιο υπέδαφος. Οι αραβικές, οι αφρικάνικες και οι λατινοαμερικάνικες χώρες σίγουρα έχουν πολλές ανάλογες εμπειρίες. Η διαφορά βέβαια είναι ότι η εξωτερική παρέμβαση δεν έγινε με κάποιο πραξικόπημα [κάτι στο οποίο εξειδικεύτηκαν οι αμερικανοί τον αιώνα που πέρασε] ούτε με την στήριξη κάποιας αντίπαλης πολιτικό-στρατιωτικής δύναμης [κάποιου αντάρτικου κινήματος ας πούμε]. Εδώ έγινε ξεκάθαρη εισβολή σε μια χώρα⁹. Και παρά τις εσωτερικές διαμάχες από ότι φάνηκε και στην διάρκεια του «κανονικού πολέμου» αλλά και του αντάρτικου που ακολούθησε, λίγοι ιρακινοί ήθελαν την εισβολή ανεξάρτητα από το τι ένοιωθαν για την κυβέρνηση τους. Άρα η καινοτομία του ζητήματος δεν μπορεί να εστιαστεί στο «εσωτερικό» – όσο ενδιαφέρον και καθοριστικές και αν είναι οι εσωτερικές ιρακινές εξελίξεις μετά την εισβολή.

Το περιφερειακό/μεσανατολικό επίπεδο έχει πιο ενδιαφέρουσες διαστάσεις. Εδώ το ζήτημα δεν έχει να κάνει μόνο με το Ιράκ αλλά στην περιορισμένη του εκδοχή έχει να κάνει με την περιοχή του κόλπου και στην διευρυμένη του εκδοχή έχει να κάνει με τον αραβικό – αν όχι και τον ευρύτερο ισλαμικό – κόσμο. Το Ιράκ βρίσκεται όχι μόνο πάνω από «ένα ωκεανό πετρελαίου» αλλά και σε ένα νευραλγικό σημείο γεωπολιτικά. Είναι το ανατολικό σύνορο του αραβικού κόσμου και βρίσκεται στην μέση των 2 μεγάλων δυνάμεων του κόλπου – της Περσίας/Ιραν και της Σαουδικής Αραβίας. Η γεωπολιτική του θέση το κάνει βέβαια χρήσιμο σαν βάση αλλά το κάνει επίσης εκρηκτικό σαν χώρο. Σε αυτό το επίπεδο – δηλαδή της παρέμβασης στην περιοχή του κόλπου με προοπτικές ευρύτερης εμπλοκής στον αραβικό αλλά και τον μουσουλμανικό κόσμο, υπάρχουν σαφώς στοιχεία που δείχνουν ότι η σύγκρουση αποτελεί μέρος ενός ευρύτερου σκηνικού/αντιπαραθέσης. Από την μια η πρόθεση των αμερικανών για έλεγχο [η τουλάχιστον εποπτεία] των ενεργειακών πηγών της περιοχής και από την άλλη οι εσωτερικές αντιπαραθέσεις αλλά και η σαφώς ανερχόμενη¹⁰ θέση του αραβικού κόσμου στο παγκόσμιο σύστημα, και το άπλωμα το ισλαμικού επαναστατικού κινήματος σε ολόκληρη σχεδόν την Ασία, δείχνουν ότι οι διαστάσεις της σύγκρουσης είναι ευρύτερες.

Σε παγκόσμιο επίπεδο το ιρακινό ζήτημα έγινε σημείο καμπής που αποκάλυψε βαθύτερες αντιπαραθέσεις και θα οδηγήσει αναπόφευκτα και σε αλλαγή της κατάστασης στο περιφερειακό επίπεδο. Έτσι όταν οι ευρωπαίοι ξαφνικά εμφανίστηκαν να αμφισβητούν την

⁹ Βεβαίως και αυτό δεν είναι πρωτόγνωρο αλλά ο τρόπος που έγινε η επέμβαση την έθεσε ουσιαστικά στον αντίποδα μιας βασικής αρχής του παγκόσμιου πολιτικού συστήματος – της αρχής της κυριαρχίας. Αυτή η αρχή έγινε παγκόσμια μόνο μετά τον β' παγκόσμιο αλλά στην Ευρώπη ήταν η βασική αρχή πολιτικής συγκρότησης από το 1648 – και εν μέρει σε αυτήν στηρίχθηκε η πολιτική συγκρότηση του παγκόσμιου καπιταλιστικού συστήματος σαν ενιαίας οικονομίας αλλά όχι αυτοκρατορίας.

¹⁰ Το ότι είναι ανερχόμενη η θέση του «αραβικού κόσμου» μπορεί κανείς να το δει από δυο εξόφθαλμους παράγοντες: την δύναμη του αραβικού κεφαλαίου των πετροδολαρίων αλλά και την ανάπτυξη ενός συστήματος επικοινωνιών [όπως η δορυφορικές τηλεοράσεις] το οποίο εκφράζει και την άνοδο μιας μεσαίας τάξης η οποία διεκδικεί μια δική της φωνή/εικόνα.

ηγεμονία των ΗΠΑ [και το δικαίωμα τους να κάνουν ένα πόλεμο τον οποίο οι άλλοι θα έπρεπε «σαν καλοί υποτελείς» να νομιμοποιήσουν] το φαινόμενο είχε αλυσιδωτές επιπτώσεις [σκλήρυνε λ.χ. και η στάση των ρώσων και των κινέζων] και οι αμερικανοί διαπίστωσαν ότι μόνο το ένα τέταρτο των υπαρχόντων κρατών ήταν έτοιμα να τους υποστηρίξουν και πολύ λιγότεροι να τους δώσουν και πρακτική βοήθεια. Ανάμεσα στους απρόθυμους ήταν και οι δυο βασικοί σύμμαχοι μέχρι τότε των ΗΠΑ στην Μέση Ανατολή – η Τουρκία και η Σαουδική Αραβία.

Η επίσημη αρχή της ιρακινής κρίσης στο παγκόσμιο επίπεδο ήταν η αντιπαράθεση στο συμβούλιο ασφαλείας. Κατ' αρχήν πρέπει να παρατηρήσουμε ότι τα δυο μπλοκ [το αγγλοαμερικανικό με την σιωπηλή έγκριση της Ιαπωνίας και το ευρωασιατικό της Γαλλίας, Γερμανίας, Ρωσίας και Κίνας] ήρθαν σε αντιπαράθεση αλλά [όπως και ο πόλεμος] διατήρησαν την διαμάχη περισσότερο σε ένα θεαματικό επίπεδο αποφεύγοντας το πεδίο της πραγματικής πολεμικής σύγκρουσης. Από την μεριά του αντιπολεμικού μπλοκ πρέπει να ήταν σαφές ότι το στρατιωτικό build up στα εμιράτα νοτίως του Ιράκ θα οδηγούσε αναπόφευκτα σε πόλεμο. Άρα η αντίσταση τους ίσως να είχε να κάνει με μια δοκιμασία του μέχρι που θα έφταναν οι αμερικανοί, αλλά πιο ουσιαστικά η άρνηση τους να εγκρίνουν την αμερικανική επίθεση ήταν μια σαφής κίνηση αμφισβήτησης της αμερικανικής θέσης και έμμεσα ηγεμονίας. Από εκεί και πέρα αν ήθελαν οι 4 θα μπορούσαν πολύ εύκολα να σταματήσουν την επίθεση απειλώντας με δικιά τους εμπλοκή. Αλλά προφανώς αυτό ούτε τους συμφέρει ούτε τους ενδιέφερε – είναι χαρακτηριστικό ότι όταν ξεκίνησε ο πόλεμος, και ενώ διατηρούσαν τις διαφωνίες και τις διαφοροποιήσεις από τις ΗΠΑ, τα 3 κράτη του αντιπολεμικού μπλοκ [Γερμανία, Γαλλία, Ρωσία] εκφράσαν την σαφή ελπίδα να νικήσουν οι αμερικανοί. Από την άλλη οι αμερικανοί φαίνεται να έλπιζαν μέχρι την τελευταία στιγμή ότι θα έπαιρναν τελικά την έγκριση του ΟΗΕ. Απέτυχαν. Όταν ξεκίνησε η επίθεση διάφοροι νεοσυντηρητικοί διανοούμενοι, όπως ο Περλε, δεν έκρυβαν την ικανοποίηση τους για τον παραγκωνισμό του ΟΗΕ. Ήταν όμως μια σύντομη νίκη – και ο ίδιος ο Περλε παραιτήθηκε από την προεδρία της συμβουλευτικής επιτροπής του πενταγώνου¹¹. Λίγες εβδομάδες «μετά τον πόλεμο» [μετά το θεαματικό μέρος του πολέμου για να είμαστε ακριβείς] οι ΗΠΑ γύρισαν και πάλι πίσω στον ΟΗΕ ζητώντας ψήφισμα για την κατοχή¹². Από μια άποψη οι ΗΠΑ ζητούσαν μιαν εκ των υστέρων νομιμοποίηση της επίθεσης. Στην ουσία όμως τίποτε

¹¹ Ο λόγος για τον οποίο παραιτήθηκε [εν μέσω ενός πολέμου του οποίου ο ίδιος ήταν ιδεολογικός του πατέρας] δεν είχε να κάνει με το Ιράκ αλλά με μίζες που έπαιρνε για πώληση υλικού το οποίο απαγορευόταν από την αμερικανική νομοθεσία. Μήνες μετά παραδέχτηκε ότι κάπου τότε είχε πέσει γραμμή να μην είναι στην πρώτη γραμμή της δημοσιότητας οι «νεοσυντηρητικοί» ιδεολόγοι του υπουργείου άμυνας. Αλλά ακόμα και το θέμα της πώλησης του απαγορευμένου υλικού στην Κίνα δείχνει ουσιαστικά την πραγματική «θέση» που εκφράζουν οι ιδεολόγοι του εθνικισμού ο οποίος ανθεί στις ΗΠΑ: είναι έτοιμοι να πουλήσουν τα πάντα φτάνει να πληρωθούν.

¹² Και μετά βέβαια συνέχισαν να ξαναγυρίζουν – τον Αύγουστο, τον Σεπτέμβριο. Και κάθε φορά ήταν ακόμα πιο εξόφθαλμο πόσο είχαν μπλέξει..

δεν μπορούσε να γυρίσει τον χρόνο πίσω. Η επίθεση εναντίον του Ιράκ λειτούργησε σαν αμφισβήτηση της αμερικανικής ηγεμονίας. Αν οι ΗΠΑ είχαν την δύναμη έπρεπε απλά να καταλάβουν την χώρα, να αρχίσουν να εξάγουν πετρέλαιο και να λογοδοτήσουν μόνο στους εαυτούς τους – αφού έτσι και αλλιώς είχαν έτοιμο πλάνο με αμερικανική διοίκηση υπό τον Γκαρνερ. Στη ουσία οι ΗΠΑ αναδιπλώθηκαν. Έδωσαν υποσχέσεις στους ρώσους για τα συμβόλαια και το χρέος του Ιράκ [σαν αρχή], και έδωσαν στον ΟΗΕ ρόλο επιτηρητή για την διαχείριση της χώρας υπό κατοχή¹³. Αυτές οι υποχωρήσεις [όπως και η μη χρήση πυρηνικών σαν αποτροπή από το αντιπολεμικό μπλοκ] εκφράζει το γεγονός ότι ναι μεν είδαμε την αρχή μιας αντιπαράθεσης αλλά αυτή η αντιπαράθεση δεν πρόκειται [και δεν μπορεί σε αυτό το στάδιο] να ξεφύγει από ορισμένα πλαίσια. Τόσο ο ΟΗΕ, όσο και η παγκοσμιοποιημένη οικονομία και το χρηματιστηριακό κεφάλαιο που κυριαρχεί, δεν ήθελε ένα μακρύ η αιματηρό πόλεμο. Έτσι αντί πραγματική επίδειξη δύναμης οι αμερικανοί στο τέλος κέρδισαν τον πόλεμο περισσότερο λόγω της εξαγοράς των ιρακινών αξιωματούχων παρά λόγω της υπεροπλίας. Και οι αντίπαλοι τους όταν είδαν το ευρω να ανεβαίνει προφανώς πρέπει να ένοιωσαν ότι το οικονομικό πεδίο ήταν το ουσιώδες¹⁴; και εκεί σίγουρα το αντιπολεμικό μπλοκ δεν φαινόταν να χάνει.

Μπορούμε να πούμε σε αυτό το πλαίσιο ότι υπήρξε μια ηγεμονική κρίση - μια αμφισβήτηση της δυνατότητας του μέχρι τώρα ηγεμόνα [των ΗΠΑ] να δρα, και μια εξόφθαλμη αποτυχία της ικανότητας του να πείσει. Ο R. Gilpin σε ένα άρθρο του για την θεωρία του «ηγεμονικού πολέμου» σκιαγραφεί¹⁵ δυο μοντέλα πολιτικής συγκρότησης ενός συστήματος κρατών: στο σταθερό ηγεμονικό σύστημα υπάρχει μια ξεκάθαρη ηγεμονική δύναμη η οποία έχει και την στρατιωτική ικανότητα να επιβάλλεται αλλά και την ιδεολογική δυναμική/πειθω να εισακούεται. Σε ένα ασταθές ηγεμονικό σύστημα το οποίο οδηγείται σε κρίση, αντίθετα, η ηγεμονική δύναμη δεν έχει πια την δύναμη της πειθώ και αμφισβητείται ανοιχτά από μια άλλη ανερχόμενη δύναμη. Η αντιπαράθεση ανάμεσα στις δυο δυνάμεις [την παρακμάζουσα ηγεμονική και την ανερχόμενη] είναι ο «ηγεμονικός πόλεμος». Άρα στο πιο εξόφθαλμο

¹³ Το θέμα το οποίο μπήκε από την αρχή σαν κείμενο ζήτημα διαπραγμάτευσης ήταν το πετρέλαιο. Οι Μπους-Μπλερ βέβαια σκόπευαν να το ιδιωτικοποιήσουν – ο Μπρεμερ ήρθε αρκετά κοντά να το παραδεχτεί όταν δήλωσε στην οικονομική διάσκεψη της Ιορδανίας που ακολούθησε τον «κανονικό πόλεμο», ότι θα πουλούσε τις κρατικές εταιρείες και ιδιοκτησιακά στοιχεία του Ιράκ. Αλλά πλέον το αντάρτικο και οι εξωτερικές πιέσεις ήταν πολλές. Έτσι οι αμερικανοβρετανοί αναγκάστηκαν να αποδεχτούν μια επιτροπή εποπτείας στην οποία συμμετείχε το συμβούλιο ασφαλείας αλλά και το ΔΝΤ και η Διεθνής Τράπεζα – βάζοντας έτσι έμμεσα την Γερμανία και την Ιαπωνία [που συμμετέχουν με σημαντικό μάλιστα ρόλο στους διεθνείς οικονομικούς οργανισμούς] στην εποπτεία της διαχείρισης των πετρελαίων.

¹⁴ Το ζήτημα του δολαρίου ετίθετο συχνά προπολεμικά και υπήρχαν μάλιστα και απόψεις που συνέδεαν την αντιπαράθεση στο Ιράκ με την κρίση του δολαρίου – η τουλάχιστον την αμφισβήτηση του από το ευρω. Παρά την θεαματική «νίκη» των αμερικανών το δολάριο συνέχισε να πέφτει και μάλιστα πιο δραματικά. Υπήρξαν υπαινιγμοί [από τον Σορος λ.χ.] ότι μπροστά στην πτώση η αμερικανική κυβέρνηση είτε την άφηγε είτε την ενθάρρυνε για να πλήξει τα ευρωπαϊκά προϊόντα. Όμως σε ένα ευρύτερο πλαίσιο η άνοδος του ευρω έδειξε, μπορεί να πει κάποιος, το τι ψήφιζε το διεθνές χρηματιστηριακό κεφάλαιο.

¹⁵ Richard Gilpin. The theory of Hegemonic War.

επίπεδο αυτή η αντιπαράθεση ήταν μια σύγκρουση ΗΠΑ-ΕΕ [η των υποστηρικτών ενός πολυπολικού συστήματος απέναντι στην ηγεμονική μονομέρεια των αμερικανών και των συμμάχων τους] σε ξένο έδαφος. Όμως η σύγκρουση πυροδότησε μια σειρά από ευρύτερες συνέπειες που εκφράσαν και την ευρύτερη κρίση του υπάρχοντος συστήματος. Ο ΟΗΕ λ.χ. σαν ο παγκόσμιος πολιτικός οργανισμός δεν αντιπροσωπεύει στις οργανωτικές του δομές [π.χ. στα μόνιμα μέλη του συμβουλίου ασφαλείας] την πραγματική κατανομή της πολιτικής και οικονομικής δύναμης σήμερα αν αναλογιστεί κανείς ότι χώρες όπως η Γερμανία και η Ιαπωνία δεν έχουν την πολιτική θέση που να εκφράζει το οικονομικό τους βάρος.

Αναζητώντας θεωρητικό πλαίσιο: μια σύγκρουση ανάμεσα στις δυναμικές του ιμπεριαλισμού και της «αυτοκρατορίας»;

Οι Ιρακινοί γιόρτασαν χθες τα 45 χρόνια από την ανατροπή της φιλο-βρετανικής μοναρχίας, που έφερε στην εξουσία του κόμμα Μπάαθ... κι ας προωθούν ως "εθνική επέτειο" οι ΗΠΑ την ημέρα ανατροπής του Σαντάμ Χουσεΐν.

Η απρόσμενη συνέπεια του πολέμου ήταν το ξέσπασμα της ηγεμονικής κρίσης. Για να μπορέσουμε να ερμηνεύσουμε τα εμπειρικά δεδομένα [τόσο στο διεθνές όσο και στο περιφερειακό επίπεδο] χρειαζόμαστε μοντέλα ανάλυσης όπου τα στοιχεία της τρέχουσας πραγματικότητας θα μπορούσαν να ερμηνευτούν σε ένα ευρύτερο-ιστορικό πλαίσιο. Η πολιτική θεωρία είναι ένα πεδίο όπου θα ανέμενε κανείς να βρει μια αναφορά σε πιο σταθερά μοντέλα ερμηνείας – σε σύγκριση τουλάχιστον με τις δημοσιογραφικές αναλύσεις που αλλάζουν σημείο εστίασης κάθε εβδομάδα. Οι πολιτικές θεωρίες των διεθνών σχέσεων όμως βρίσκονται σε μια διαδικασία δρόμου για να προφτάσουν την πραγματικότητα τις τελευταίες δεκαετίες. Ιδιαίτερα μετά την ήττα του σοσιαλιστικού μπλοκ στην ευρωασια και την επιτάχυνση της διαδικασίας τεχνολογικής αλληλεξάρτησης και χρηματιστηριακής/εμπορικής

παγκοσμιοποίησης, οι μέχρι τώρα θεωρίες των διεθνών σχέσεων [ιδεαλιστική, ρεαλιστική, μαρξιστική θεωρία] άρχισαν να μοιάζουν με αδύναμα σχήματα μπροστά σε μια νέα και εξελισσόμενη πραγματικότητα.

Για την ανάλυση του παγκόσμιου επιπέδου θα πρέπει να αναζητήσουμε το θεωρητικό μας πλαίσιο στις νέομαρξιστικές θεωρήσεις για τον ιμπεριαλισμό και το παγκόσμιο σύστημα. Τις δεκαετίες του 60 και του 70 το τέλος της αποικιοκρατίας και η εμφάνιση των νέων μορφών δυτικής εκμετάλλευσης έκαναν τις έννοιες του ιμπεριαλισμού και της νεοαποικιοκρατίας δημοφιλείς πολιτικούς και αναλυτικούς όρους. Όμως το νέο σκηνικό [με τα ανεξάρτητα κράτη του τρίτου κόσμου αλλά και τις νέες μορφές εξάρτησης] που διαμορφώθηκε μετά την δεκαετία του 70 έκανε τον ιμπεριαλισμό¹⁶ σαν έννοια να ατονήσει. Κάπου σε εκείνη την περίοδο άρχισαν να διαμορφώνονται δυο νέες τάσεις – η διαφαινόμενη παρακμή της αμερικανικής ηγεμονίας και η εμφάνιση της παγκοσμιοποίησης/ενοποίησης του πλανήτη οικονομικά/εμπορικά.

Η παρακμή της αμερικανικής ηγεμονίας είναι ένα ζήτημα το οποίο σε πρώτη όψη φαίνεται συνήθως παράδοξο. Η θέση ωστόσο για παρακμή δεν στηρίζεται στην πολιτική επικαιρότητα. Η κρίση της αμερικανικής ηγεμονίας εστιάζεται στην οικονομική άνοδο της Γερμανίας και της Ιαπωνίας αρχικά, και στην διαδικασία μετεξέλιξης της παγκόσμιας οικονομίας μετά το 80. Σε αυτό το πλαίσιο παρά τις φαινομενικές νίκες της Ουάσιγκτον στον ψυχρό πόλεμο και σε τοπικούς πολέμους μετά, το ουσιώδες παραμένει ότι η αμερικανική οικονομία βρίσκεται σε ένα επίπεδο συγκρίσιμο αν όχι ίσως και μειονεκτικό απέναντι σε ανταγωνιστικές οικονομίες. Όπως παρατήρησε πρόσφατα ο Βάλλερσταϊν η θέση της «θεωρίας του παγκόσμιου συστήματος»/world systems theory για παρακμή της αμερικανικής ηγεμονίας συγκλίνει ειρωνικά με τον βασικό φόβο των αμερικανών συντηρητικών. Αυτή η παρακμή ωστόσο για τους συντηρητικούς μπορεί να αποτραπεί με πολεμική εμπλοκή, ενώ για την θέση των «θεωριών του παγκόσμιου συστήματος»/world systems theories η παρακμή εκφράζεται από βαθύτερα οικονομικά αίτια. Το τεράστιο χάσμα λ.χ. του εμπορικού ισοζυγίου μπορεί να θεωρηθεί σύμπτωμα της αυξανόμενης εξάρτησης των ΗΠΑ από τον υπόλοιπο πλανήτη. Αυτή εξάρτηση εκφράζεται με την κατανάλωση πέρα από την παραγωγή η οποία συνυπαγεται χρέος¹⁷ και μεταφράζεται σε ανάγκη ροής κεφαλαίων προς τις ΗΠΑ. Αυτή η ροή όμως συνυπαγεται το «σκληρό δολάριο». Η άνοδος του ευρώ και η συνακόλουθη αμφισβήτηση του δολαρίου σημαίνει ότι το διεθνές χρηματιστηριακό κεφάλαιο έχει πλέον και άλλες χώρες/νομισματα να επενδυθεί.

Αυτή η νέα πραγματικότητα όπου οι ΗΠΑ είναι πλέον ανταγωνιστές των μέχρι των δεκαετιών του 60-70 υποτελών/προστατευομένων τους εκφράζεται και από τις ριζικές

¹⁶ Η παρακμή της έννοιας του ιμπεριαλισμού είχε να κάνει και με την ευρύτερη κρίση του μαρξισμού-λενινισμού.

¹⁷ Βλ. Frederick F. Clairmont. 2003. Οι ΗΠΑ ζουν με δανεικά. Le Monde.

αλλαγές που έχουν γίνει τις τελευταίες 2 δεκαετίες. Η παγκοσμιοποίηση ευκολώνει βέβαια τις αμερικανικές τράπεζες και πολυεθνικές – αλλά το ίδιο κάνει και για τις ιαπωνικές η τις ευρωπαϊκές. Από μια άποψη η παγκοσμιοποίηση του κεφαλαίου είναι η αυτονομοποίηση του χρηματιστικού κεφαλαίου από το ηγεμονικό κράτος των ΗΠΑ. Όπως δείχνουν και μια σειρά από διαμάχες των ΗΠΑ με τους ευρωπαίους αλλά και τους ιάπωνες, το ζητούμενο πλέον δεν είναι αν οι ΗΠΑ ποδηγετούν τον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου, αλλά μια ολοκληρωτικά νέα κατάσταση όπου οι αμερικανοί αναγκάζονται να παίζουν πια με κανόνες που δεν θέτουν μόνο αυτοί¹⁸. Τον καλοκαίρι λ.χ. το ΔΝΤ επίτηξε και τις ΗΠΑ για τα ελλείμματα που δημιουργούσε ο πόλεμος – γιατί ακριβώς αυτοί οι θεσμοί έχουν αυτονομηθεί και το αντικείμενο τους δεν είναι η αμερικανική οικονομία αλλά η παγκόσμια. Η λογική του New Deal [η οποία έκφρασε την αμερικανική ηγεμονία] σήμαινε ακριβώς τον έλεγχο του χρηματιστικού κεφαλαίου από το αμερικανικό κράτος.

¹⁸ Ήδη από τις προηγούμενες δεκαετίες οι αμερικανοί είχαν κάνει αρκετές παραχωρήσεις στους γερμανούς και στους ιάπωνες στα πλαίσια του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου και της Διεθνούς Τράπεζας. Η οικονομική αντιπαράθεση έχει ξεκινήσει αρκετά ανοιχτά πια την δεκαετία του 90 – οι καυγάδες για τα μεταλλαγμένα, για τις επιδοτήσεις στο ατσάλι η στα γεωργικά προϊόντα, είναι συμπτωματικά της ευρύτερης διαμάχης που αναπτύσσεται σχεδόν χωρίς την επιθυμία κανενός.

Στην εξαιρετική ανασκοπήση/ανάλυση του Αρριγκι¹⁹ για την σχέση χρηματιστικού κεφαλαίου και κρατικής ηγεμονίας στο παγκόσμιο σύστημα τους τελευταίους 5 αιώνες, φαίνεται ότι στην ιστορία του παγκόσμιου καπιταλιστικού συστήματος υπάρχουν 2 μοντέλα ηγεμονίας: το ένα έχει να κάνει με την εσωτερικευση της διάστασης της στρατιωτικής δύναμης του κράτους και των δυνατοτήτων/μηχανισμών συσσώρευσης και διακίνησης του κεφαλαίου σε ένα κράτος ηγεμόνα [όπως οι ΗΠΑ] και το άλλο την συνύπαρξη δυο δυνάμεων σε σχετική αυτονομία αλλά σε συμμαχία – την συμμαχία ενός ισχυρού κράτους και ενός χρηματιστηριακού κέντρου του κεφαλαίου [όπως λ.χ. το κεφάλαιο της Γένοβας με το Ισπανικό κράτος]. Μπορούμε να πούμε ότι η «κρίση ηγεμονίας» εκφράζεται με την αυτονομοποίηση του χρηματιστηριακού κεφαλαίου – και είναι αυτή η αυτονομοποίηση που χαρακτηρίζει την «εποχή της παγκοσμιοποίησης» μετά την δεκαετία του 1980. Το «πρόβλημα» για τον Αρριγκι [όπως και για τον Gilpin] είναι η υπάρχουσα μορφή στρατιωτικής δύναμης [η πυρηνική δυνατότητα αλλά θα μπορούσε να προσθέσει κανείς και τις άλλες μορφές τεχνολογικού μαζικού πόλεμου] η οποία απαγορεύει μια στρατιωτική λύση της κρίσης ηγεμονίας. Άρα το θέμα είναι τι συμμαχίες θα δημιουργηθούν μέσα στο υπάρχον πολυπολικό σχήμα: και αυτός, όπως και ο Βάλλερσταϊν, εισηγούνται ότι τελικά αντί μια διαμάχη Κίνας - ΗΠΑ, ίσως η διαμάχη του μέλλοντος να είναι μια διαμάχη ευρωασίας [Ευρώπης-Ρωσίας για τον Βάλλερσταϊν] με μια συμμαχία του ειρηνικού [σινοαμερικανική για τον Βάλλερσταϊν, αμερικανοϊαπωνική για τον Αρριγκι]. Το πρόβλημα με τον ιρακινό πόλεμο είναι ότι οι ΗΠΑ δείχνουν να θέλουν να υπερασπίσουν την ηγεμονία τους ένοπλα. Άρα αν οι άλλοι θέλουν να τους αμφισβητήσουν, αναγκαστικά θα πρέπει να έχουν τα κατάλληλα όπλα για να επιβάλουν μια συζήτηση στα πλαίσια μιας νέας ισορροπίας του τρόμου. Μόνο που βέβαια το ιρακινό σε σχέση με το κορεατικό δείχνουν ότι αναγκαστικά πλέον μετά την αμερικανική επίθεση, όλα τα κράτη πρέπει να αποχτήσουν πυρηνικά αν ενδιαφέρονται να διατηρήσουν την ανεξαρτησία τους, να αποφύγουν πολέμους – η, σαν εναλλακτική λύση, να ενταχθούν σε μια συμμαχία που διαθέτει πυρηνικό deterrent που λένε και οι αμερικανοί. Οδηγούμαστε βασικά στην δημιουργία περιφερειακών μπλοκ κάτι που είχε προβλέψει ο Χαντιγκτον αν και με περισσότερο πολιτικά παρά πολιτιστικά κριτήρια. Όμως η αλλαγή ηγεμονίας συνυπαγεται και την αλλαγή «καθεστώτος συσσώρευσης» - μια αλλαγή δηλαδή στην ολότητα του συστήματος. Και σε αυτό το πλαίσιο το έργο «Αυτοκρατορία» των Νεγκρι-Χαρντ είναι μια αξιόλογη συνθετική προσπάθεια για κατανόηση της υλικής βάσης του παρόντος συστήματος. Σύμφωνα με αυτήν την ανάλυση η βάση του συστήματος έχει μετατοπιστεί από την παραγωγή υλικών αγαθών στην αναπαραγωγή της ίδιας της ζωής. Η κύρια μεταβλητή της ανάλυσης του βιβλίου έχει να κάνει με την διαμόρφωση των ορίων που καθορίζουν το εσωτερικό και το εξωτερικό. Σήμερα τόσο

¹⁹ Giovanni Arrighi. 1996. The Long 20th Century. Verso. London.

στον τομέα των παραγωγικών δυνάμεων όσο και στην διεθνή πολιτική ο διαχωρισμός τείνει να πάψει να υφίσταται σύμφωνα με τους Νεγκρι - Χαρντ. Η ιστορική διακήρυξη του κεφαλαίου [την οποία είχε διαγνώσει ο Μαρξ στα μέσα του 19^{ου} αιώνα] ότι «πατρίδα του είναι όλη η γη», είναι πλέον η πραγματικότητα. Σε αυτό το πλαίσιο εμφανίζονται νέες μορφές εργασίας αλλά και το πολιτικό εποικοδόμημα αλλάζει. Το σύστημα παύει να είναι ριζωμένο στον χώρο έτσι η αμερικανική ηγεμονία δεν έχει νόημα. Το νέο σύστημα της «αυτοκρατορίας» είναι ένα σύστημα που στηρίζεται στην «παγκοσμιοποίηση» αλλά η δυναμική συσσώρευσης και οι ταξικές πολώσεις/συγκρούσεις που δημιουργεί ανήκουν σε άλλο πλαίσιο από το «αμερικανικό μοντέλο». Βέβαια το «αμερικανικό μοντέλο» του New Deal εγκαταλείφθηκε από την δεκαετία του 80 με τον Ρηγκαν. Το μοντέλο της παγκοσμιοποιημένης μονεταριστικής οικονομίας συνυπαγεται πια ένα αυξανόμενο ρόλο στο διεθνές κεφάλαιο. Το αμερικανικό μοντέλο που στηριζόταν στην συναίνεση και στην μαζική κατανάλωση βρίσκεται σε κρίση σε ένα παγκόσμιο πλαίσιο το οποίο φαίνεται να κινείται προς μια «κατάσταση» ασταθών ισορροπιών ενώ στη παραγωγή κινείται προς την κατεύθυνση «παραγωγής» μεταυλικών προϊόντων των οποίων η κατανάλωση μπορεί να γίνει πιο συλλογικά. Σε αυτό το πλαίσιο οι ΗΠΑ από ηγεμονικό κράτος που επέβαλε τις θεωρίες/μοντέλο του στον υπόλοιπο [μη σοσιαλιστικό] πλανήτη, μετατρέπεται σε μια μισθοφορική στρατιωτική δύναμη η οποία πουλά εκδουλεύσεις στο [αμερικανικό αλλά και διεθνές] κεφάλαιο²⁰. Και στην περίπτωση του Ιράκ η κυβέρνηση Μπους-Ραμφελντ-Τσινι προσπάθησε να λειτουργήσει [και να λανσαριστεί] σαν η στρατιωτική δύναμη που θα εξασφάλιζε «κέρδη» για το κεφάλαιο: για τον έλεγχο του πετρελαίου αλλά και για τα συμβόλαια τα οποία πήγαν βέβαια αρχικά στις αμερικανικές εταιρείες με προσβάσεις στην κυβέρνηση²¹.

Οι Νεγκρι-Χαρντ στο βιβλίο τους ήταν αισιόδοξοι ότι η κλιντονική περίοδος της αμερικανικής μετεξέλιξης στο νέο σύστημα θα συνεχιζόταν ομαλά²². Η περίοδος Μπους-Ραμφελντ-Τσινι δείχνει την άλλη όψη των ΗΠΑ που πολλοί βιάστηκαν να ξεχάσουν μπροστά στο χολιγουντιανό θέαμα της «πτώσης του τείχους» και της εισαγωγής της «δημοκρατίας» [με shock therapy] στην ανατολική Ευρώπη. Οι ΗΠΑ φαίνεται να υιοθετούν τον παλιό μπερλιαλισμό και η Ευρώπη να υιοθετεί περισσότερο την λογική της «αυτοκρατορίας». Αυτή η αποκλίνουσα πορεία των δυο πόλων φαίνεται καθαρά σε δυο χαρακτηριστικά ζητήματα του νέου πλαισίου στο οποίο έχουμε μπει, και τα οποία χώρισαν

²⁰ Βλ. Νόαμ Τσόμσκι. 1995. Η Νέα Παγκόσμια Τάξη. Οι Πειρατές της Ημισελήνου. Αθήνα.

²¹ Όμως, όπως παρατήρησε ο Βάλλερσταϊν σε ένα σχόλιο του για τα αίτια του πολέμου, αυτά τα κέρδη και χρήματα δεν θα επηρέαζαν θετικά τον αμερικανικό κοινό- αλλά θα αύξαναν τα κέρδη μερικών εταιρειών.

²² Όπως παρατηρεί και ο Agrihi [1996] το μοντέλο ενός ενοποιημένου κόσμου υπήρχε σαν «όραμα» στην αμερικανική εξωτερική πολιτική από την εποχή του Ρούσβελτ.

τους παλιούς συμμάχους²³: την διαμάχη για το πρωτόκολλο του Κιότο για το περιβάλλον και την αντιπαράθεση για την εγκαθίδρυση του διεθνούς ποινικού δικαστηρίου. Και στις δυο περιπτώσεις πρόκειται για μεσοβέζικες συμβιβαστικές προτάσεις με ένα σωρό ευκολίες για τις μεγάλες δυνάμεις – όμως προεκτείνουν την λογική των ήδη υπαρχόντων διεθνών νόμων και οργανισμών εγκαθιδρύοντας θεσμούς και πλαίσια στα οποία υπάγονται όλοι. Οι ευρωπαίοι πρωτοστατούν σε αυτήν την θεσμοποίηση που εκφράζει και τις ανάγκες του παρόντος αλλά και της δομικής τους θέσης σαν ανερχόμενη ηγεμονική δύναμη²⁴. Και αυτή η στάση έχει σαφώς απήχηση σε αυτό που ονομάζεται «παγκόσμια κοινωνία των πολιτών» και η οποία εκπροσωπείται θεσμικά από τις «μη κυβερνητικές οργανώσεις» εκφράζοντας τις ευαισθησίες/ κουλτούρα των νέων μεσαίων τάξεων [οικολογία, ανθρώπινα δικαιώματα, μη-κυβερνητικοί οργανισμοί κλπ]. Οι ΗΠΑ οι οποίες σε κάποιο στάδιο ήταν η χώρα από όπου εξάγονταν τέτοιες ιδέες στον υπόλοιπο πλανήτη, βρίσκεται τώρα σε μια αμυντική θέση προσπαθώντας να αποφύγει να υποστεί την δικαιοδοσία των διεθνών οργανισμών και συνθηκών – ξέροντας ότι τώρα πια δεν ελέγχει το παιχνίδι.

²³ Αξίζει να σημειωθεί ότι και άλλοι πόλοι [όπως η Ρωσία και η Κίνα] έχουν τους ενδιασμούς τους – για άλλους βέβαια λόγους.

²⁴ Θα μπορούσε κάποιος να πει ότι και οι ίδιες οι διαδικασίες συγκρότησης της ΕΕ εκφράζουν μια διαδικασία συγκρότησης ενός νέου διεθνικού κράτους-μοντέλου για την εποχή της ολικής παγκόσμιας κοινωνίας.

Για να κατανοήσουμε, ωστόσο, περισσότερο την λογική του παρόντος αξίζει να δούμε πως διαμορφώθηκε στον κυρίαρχο λόγο τόσο η λογική της «αυτοκρατορίας» με βάση την ιδεαλιστική θεωρία των διεθνών σχέσεων όσο και η λογική του «νέου ασταθούς συστήματος» της κρίσης ηγεμονίας στην ρεαλιστική θεωρία.

Η *ιδεαλιστική* θεωρία που κυριάρχησε στην εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ επί Κλίντον, έκφρασε ως ένα σημείο την αισιοδοξία του Φουκογιαμα για «το τέλος της ιστορίας» και η αμερικανική της εκδοχή κωδικοποιήθηκε από τον Σ. Ταλμποτ όταν ονόμασε τις ΗΠΑ την πρώτη «μη ιμπεριαλιστική υπερδύναμη». Αυτή η θεωρία της μετάλλαξης των ΗΠΑ σε ένα νέο σύστημα τα βρήκε μπαστούνια και κατέρρευσε το 1999 με τον 78ήμερο βομβαρδισμό της Γιουγκοσλαβίας. Η μετέπειτα νίκη της Δύσης με την ανατροπή του Μίλόσεβιτς και την προσαγωγή του σε δίκη δεν γιορτάστηκε καν. Ήδη το 2001, μήνες μετά την παράδοση Μίλόσεβιτς, προέκυψε η 11/9 και η επίθεση στο Αφχανισταν έδειξε ότι ο Μπους ο μικρός δεν είναι μόνο ηλίθιος, αλλά εκφράζει και ένα παλιομοδίτικο ιμπεριαλισμό. Ο κόσμος δεν είναι πια η μεγάλη κοιλάδα του τέλους της χεγκελιανής ιστορικής πορείας, όπως φανταζόταν ο Φουκογιαμα την ιστορική στιγμή της υποστολής της κόκκινης σημαίας από το Κρεμλίνο – αντίθετα είναι ένας κόσμος αντιπαραθέσεων όπου οι ΗΠΑ αγωνίζονται για τα συμφέροντα τους και γύρω τους αναδύονται νέοι πόλοι εξουσίας. Ακόμα και η θεωρία του «εκδημοκρατισμού» με την έμφαση στα ανθρώπινα δικαιώματα [που αποτέλεσε ουσιαστικά την ιδεολογική απάντηση στην κρίση της αμερικανικής ηγεμονίας την δεκαετία του 70²⁵] βρίσκεται σε παρακμή σήμερα. Η νυν ηγεσία των ΗΠΑ την χρησιμοποιεί βέβαια, αλλά είναι δύσκολο να πάρει κανείς στα σοβαρά τέτοια ιδεολογήματα.

Η *ρεαλιστική θεωρία* εκφραζει/αναλύει την κρίση της αμερικανικής ηγεμονίας με όρους αμυντικούς – και συμβουλές ανάλογες. Ήδη με την εκλογή Μπους, ο Κισσιγκερ συμβούλευε να στηρίζουν οι ΗΠΑ την δύναμη τους σε στρατηγικές συμμαχίες και να μην σαπατήσουν το πολιτικό και ιδεολογικό κεφάλαιο που είχαν, σε ανόητους πολέμους [όπως λ.χ. η επίθεση εναντίον της Γιουγκοσλαβίας] για ένα ιδεώδες παγκόσμιο σύστημα βασισμένο στις αμερικανικές η, ακόμα χειρότερα για τον Κισσιγκερ, τις «παγκόσμιες ανθρωπιστικές ιδέες». Ο Κισσιγκερ όμως γράφοντας την στιγμή της αμφισβήτησης υπόθετε ακόμα καλή θέληση που δεν υπήρχε πλέον²⁶.

Ο Χαντιγκτον με την θεωρία της «σύγκρουσης των πολιτισμών» ήρθε πιο κοντά σε μια αντικειμενική ανάπτυξη της ρεαλιστικής θεωρίας. Σύμφωνα με ανάλυση του η χρυσή στιγμή της μονοκρατορίας των ΗΠΑ στις αρχές της δεκαετίας του 90, ήταν φευγαλέα και πέρασε ανεπιστρεπτί²⁷. Ο κόσμος τώρα είναι μόνο-πολυπολικός και αναπόφευκτα στο μέλλον θα γίνει πολυπολικός, λέει. Για να διατηρήσουν λοιπόν οι

²⁵ Αυτήν την δυναμική έκφρασε η μορφή του Κάρτερ.

²⁶ Χενρυ Κισσιγκερ. 2002. ΗΠΑ: Αυτοκρατορία η Ηγεμονική Δύναμη; Λιβανη. Αθήνα.

²⁷ Σαμουελ Χαντιγκτον. 1999. Η Μοναξιά της Υπερδύναμης. ΝΡQ. Αθήνα.

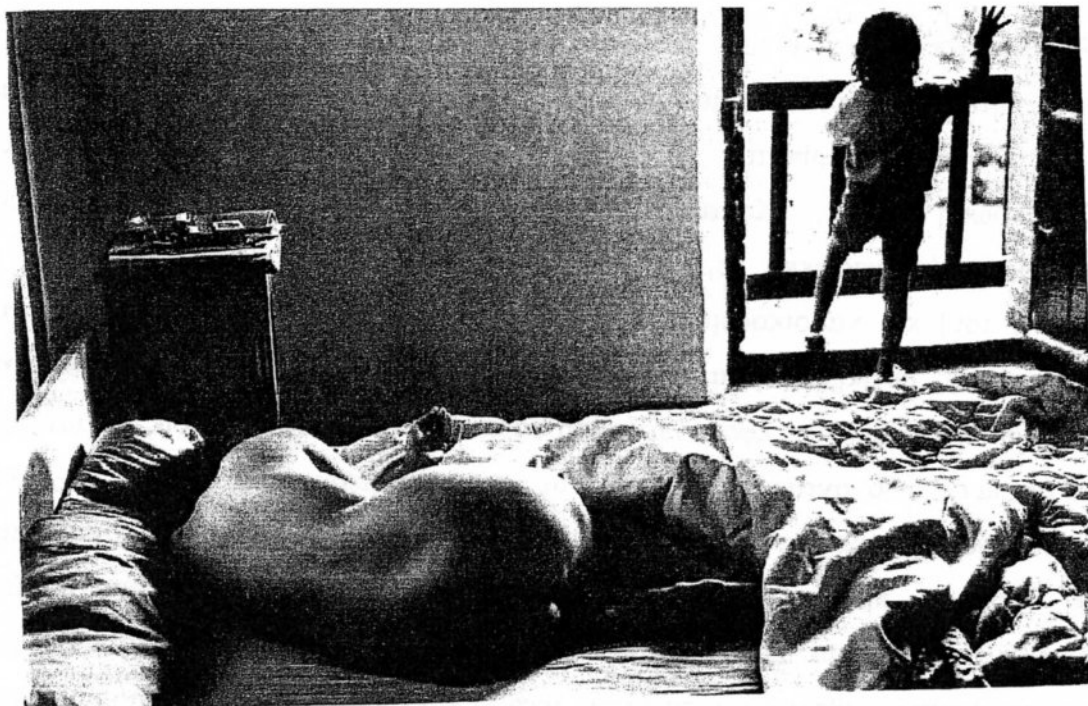

ΗΠΑ μια θέση υπερδύναμης [αποφεύγεται ο όρος ηγεμονία] θα πρέπει να παραδεχτούν την νέα πραγματικότητα και να αρχίσουν να κάνουν στρατηγικές συμμαχίες με τις δευτερεύουσες μεγάλες δυνάμεις σε κάθε γεω-πολιτιστική περιοχή του πλανήτη²⁸, ενώ θα πρέπει να διατηρήσουν την δυτική συμμαχία παρά την εξόφθαλμη κίνηση των ευρωπαίων να οικοδομήσουν ένα πόλο που αναπόφευκτα αμφισβητεί την αμερικανική μονοκρατορία. Αυτές οι συμβουλές βέβαια στον πόλεμο του Ιράκ πήγαν περίπατο – όσο και αν η 11/9 έμοιαζε σαν μια εκπληκτική επιβεβαίωση του Χαντιγκτον. Αντί να αφήσουν τις διάφορες γεωπολιτικο/πολιτιστικές περιοχές να αυτοαστυνομευτούν [όπως εισηγείται ο Χαντιγκτον] και να οικοδομήσουν μια νευραλγική σχέση με την Γερμανία στα πλαίσια της δυτικής συμμαχίας, οι ΗΠΑ έκαναν μια πολυέξοδη νεοαποικιακή επιχείρηση η οποία τους έφερε για πρώτη φορά σε αντιπαράθεση με τους γερμανούς - σε τέτοια επίπεδο αντιπαράθεσης μάλιστα που ο αντιαμερικανισμός έκλεξε μέχρι και πρωθυπουργό όπως έγινε και στην νότια Κορέα. Από την θεωρία του Χαντιγκτον θα πρέπει να κρατήσει κάποιος την έννοια των περιφερειακών πόλων σε ένα πολυπολικό σύστημα. Η έννοια της κουλτούρας σαν καθοριστικού στοιχείου στις πολιτικές αντιπαραθέσεις του παρόντος, αγγίζει πάνω σε ουσιαστικές μεταμορφώσεις όπως καταγράφονται από τις μεταμοντέρνες, λ.χ., αναλύσεις αλλά το αναλυτικό βεληνεκές του Χαντιγκτον μοιάζει να είναι περιορισμένο σε παλιά θεωρητικά σχήματα – οι αναφορές του μερικές φορές θυμίζουν τις αναλύσεις για τις φυλές, τις ράτσες και «το πνεύμα/spirit τους» την περίοδο μέχρι τον β παγκόσμιο.

²⁸ Η Ουκρανία λ.χ. θεωρείται από τον Χαντιγκτον σαν δευτερεύουσα περιφερειακή δύναμη απέναντι στην Ρωσία.

Το Ιστορικό πλαίσιο της ανάπτυξης των δυναμικών της «αυτοκρατορίας», του πολυπολικού συστήματος και του μονομερούς ιμπεριαλισμού [1999 –2003]

Με βάση την πιο πάνω συζήτηση μπορούμε να πούμε ότι έχουμε δυο βασικές δυναμικές: μια δυναμική για ενοποίηση του πλανήτη [το μοντέλο της πλανητικής μεταμοντέρνας «αυτοκρατορίας»] και το μοντέλο της ηγεμονίας το οποίο εκφράζεται σήμερα με ένα παλιομοδίτικο ιμπεριαλισμό. Σε αυτό το πλαίσιο θα μπορούσε να πει κάποιος ότι το πολυπολικό μοντέλο είναι ένας μεταβατικός συμβιβασμός ανάμεσα στις δυο δυναμικές καθώς διεξάγεται ο ηγεμονικός πόλεμος. Αν επικρατήσει μια μεγάλη δύναμη θα έχουμε μια νέα ηγεμονία. Αν, από την άλλη, οι διαμάχες οδηγήσουν σε μια παρατεταμένη κρίση [με δεδομένη την τεχνολογική αλληλεξάρτηση που εκφράζει και τις δυναμικές των παραγωγικών δυνάμεων αλλά και την οικολογική κρίση που σηματοδοτεί τα όρια] τότε η λογική της πλανητικής αυτοκρατορίας, του ολικού συστήματος, θα κυριαρχήσει. Ας δούμε την εξέλιξη/διαμορφωση της σύγκρουσης αυτών των δυναμικών με μια αξιολόγηση των 4 τελευταίων χρόνων που χαρακτηρίστηκαν από 3 πολέμους/επεμβασεις.

Η επίθεση εναντίον της Γιουγκοσλαβίας έκφρασε ουσιαστικά την δυναμική ενός παγκόσμιου πολιτικού συστήματος : ήταν μια προσπάθεια να δημιουργηθούν «νέες νόρμες» παρέμβασης/επεμβασης με νομικό-ιδεολογική κάλυψη - οι οποίες έχουν κοινά με την δυναμική του φαινομένου της «αυτοκρατορίας». Όμως η διεκδίκηση της ανάγκης για μια «παγκόσμια αστυνομική δύναμη» [η οποία θα προστατεύει τις μειονότητες κλπ από

γενοκτονίες κοκ] έκφρασε ταυτόχρονα και την διάθεση της Δύσης [σαν συλλογικότητα] να ηγεμονεύσει στο νέο/υπο διαμόρφωση σύστημα. Τότε κάποιος αναλυτής αποκάλυψε τον βομβαρδισμό «το στρατιωτικό μέρος του ευρω» – η ατλαντική συμμαχία λειτούργησε ενιαία υπό την ηγεσία Κλίντον και με την ρητορική του Μπλερ. Και στο επίπεδο της ηγεσίας και στο επίπεδο του «λαού». Ο οικολόγος, τέως αριστεριστής, Φισερ, σαν υπουργός εξωτερικών της Γερμανίας, μάλιστα πολέμησε σκληρά για να αποδεχτούν ακόμα και οι πασιφιστές πράσινοι την λογική του πολέμου – ο οποίος ονομάστηκε «αμυντικός πόλεμος». Η λογική του «αμυντικού πολέμου» στο παγκόσμιο σύστημα είναι ένα από τα αποκαλυπτικά σημεία της λογικής της «αυτοκρατορίας»: στο όνομα των «ανθρωπίνων δικαιωμάτων» [όπως άλλωστε και οι τοπικές δυνάμεις καταστολής επικαλούνται το καλό, την ασφάλεια κλπ] οι παγκόσμιες δομές εξουσίας [με την Δύση σαν το ιστορικό ιμπεριαλιστικό κέντρο, να παίζει τον πρώτο ρόλο] άρχισαν να διεκδικούν ολόκληρο τον πλανήτη σαν χώρο δικαιοδοσίας τους. Έτσι γίνονται επιθέσεις [στην Γιουγκοσλαβία, στο Αφγανισταν] επιβάλλονται εμπάργκο κοκ, και όλα αυτά ονομάζονταν πλέον «αμυντικές» κινήσεις.

Πέρα όμως από τις «αυτοκρατορικές» της δυναμικές ο βομβαρδισμός της Γιουγκοσλαβίας ήταν και μια μονομερής δυτική κίνηση και κατά συνέπεια, παρά την ατλαντική ομοφωνία, ο βομβαρδισμός έγινε χωρίς την έγκριση του ΟΗΕ, ακριβώς γιατί η Ρωσία [και ενδεχομένως η Κίνα²⁹] θα μπλόκαρε μια επέμβαση στον ΟΗΕ. Τόσο στο ρητορικό όσο και στο πολιτικό επίπεδο δημιουργήθηκε τότε ένα ρήγμα: στην δυτική ρητορική το θέμα ήταν η «προστασία των κοσοβαρων» ενώ παγκόσμια³⁰ η εικόνα είχε περισσότερο να κάμει με την υπεράσπιση της κυριαρχίας/ανεξαρτησίας της Γιουγκοσλαβίας – την θέση δηλαδή των γιουγκοσλάβων. Και παρά την υπεροπλία της Δύσης, οι 78 ημέρες βομβαρδισμού λειτούργησαν απομυθοποιητικά – για αυτό άλλωστε και η Δύση συμβιβάστηκε στο τέλος³¹. Το ότι ο ΟΗΕ ξαναμπήκε στο παιχνίδι από την άρνηση των γιουγκοσλάβων να δεχτούν τους όρους του Ραμπουγιε σήμαινε ουσιαστικά και μια προσωρινή, έστω, ήττα για την δυτική συμμαχία – αυτή η ήττα ανατράπηκε επί του εδάφους με την χρηματοδότηση της ανατροπής τους Μιλόσεβιτς το φθινόπωρο του 2000. Η ευρύτερη όμως δυναμική της αμφισβήτησης της νέας νόρμας για παρεμβάσεις στα εσωτερικά άλλων κρατών από τις χώρες του πυρήνα του συστήματος, έμεινε καταγραμμένη και σαν θέση και σαν πρακτική. Αμέσως μετά την

²⁹ Η Κίνα γενικώς τηρεί μια στάση χαμηλών τόνων αυτήν την περίοδο επικεντρώνοντας το ενδιαφέρον της στην αλματώδη οικονομική ανάπτυξη και την διασφάλιση της ηγεμονικής της περιφερειακής θέσης – με άξονα [μετά το Χονγκ Κονγκ] το ζήτημα της Ταϊβάν.

³⁰ Σε εκείνη την περίπτωση είχε πάλι συγκριτικά απομονωθεί η Δύση αλλά υπήρχε μια σημαντική συγκριτική διάφορα – ο μουσουλμανικός κόσμος ο οποίος ήταν σαφώς υπέρ των αλβανόφωνων. Τότε προφανώς η στρατηγική των αμερικανών [και των υπόλοιπων δυτικών εν μέρει] ήταν ακόμα ο προσεταιρισμός [μέρος τουλάχιστον] του ισλαμικού κινήματος. Άλλωστε έκλειναν τα μάτια στην άνοδο των ταλεμπαν.

³¹ Στην τελική απόφαση πέρασαν τα 3 βασικά σημεία των γιουγκοσλάβων : η δύναμη στο κοσοβο ήταν νομικά υπό τον ΟΗΕ, αυτή η δύναμη δεν είχε δικαιοδοσία σε όλη την επικράτεια της Γιουγκοσλαβίας, και το κοσοβο αναγνωρίστηκε σαν μέρος της γιουγκοσλαβικής επικρατείας/κυριαρχίας.

γιουγκοσλαβική κρίση ο ΟΗΕ [σαν ένα πιο συλλογικο/πολυπολικό πλαίσιο διαχείρισης διεθνών κρίσεων] γνώρισε άνθιση στις αποστολές του – με πιο κλασική την περίπτωση του Α. Τιμορ .

Τελικά η γιουγκοσλαβική κρίση αποδείχτηκε τόσο κακό πρότυπο που οι αμερικανοί συντηρητικοί αποφάσισαν να μην το ξαναχρησιμοποιήσουν – αντίθετα για τους ευρωπαίους ήταν μια εισαγωγή στην «ηγεμονία μέσα σε ένα ολικό παγκόσμιο σύστημα». Η μελλοντική ηγεμονία για τους ευρωπαίους θα στηρίζεται στην λογική της ενοποίησης του πλανήτη κάτω από θεσμούς και «αξίες»/νόμους. Όπως φάνηκε μακροπρόθεσμα αυτή η κινήση/στρατηγική οδήγá τις ΗΠΑ είτε στην απομόνωση είτε στην υπαγωγή σε ενιαίους θεσμούς – άρα στην εγκατάλειψη της ιμπεριαλιστικής μονομέρειας. Αυτό άλλωστε το μοντέλο ανέλαβαν οι ευρωπαίοι να προωθήσουν και στο Αφγανισταν όταν οι αμερικανοί το «άφησαν» και αυτό.

Μέσα από την γιουγκοσλαβική κρίση, άρχισε να αναδύεται η δεύτερη πιθανότητα για το παγκόσμιο σύστημα – αυτή του πολυπολικού συστήματος των περιφερειακών ηγεμονιών. Στο επίπεδο της εξουσίας αν η επίθεση εναντίον της Γιουγκοσλαβίας έκφρασε ουσιαστικά την ανάγκη μιας παγκόσμιας δύναμης καταστολής³², τα γεγονότα που ακολούθησαν πυροδότησαν μια σειρά από εξελίξεις που άλλαξαν δραματικά την επιφάνεια αποκαλύπτοντας βαθύτερες αντιπαραθέσεις. Και σε αυτόν τον ρευστό χώρο [της αμφισβήτησης της κυριαρχίας των κρατών αλλά και της μη ύπαρξης ενός σταθερού παγκόσμιου συστήματος] έκαμε και την θεαματική του εμφάνιση το 1999 στο Σιατλ, «το κίνημα»/οι δυναμικές της «αντιεξουσίας»³³ σαν παγκόσμιο «κίνημα ενάντια στην παγκοσμιοποίηση».

³² Αυτή η ανάγκη πηγάζει από την συστηματική ανάγκη για ενοποίηση του πλανήτη με δεδομένη την ολοκλήρωση της ενοποίησης από τις παραγωγικές δυνάμεις στον τομέα της τεχνολογίας.

³³ Σαν όρος αναφέρεται στα δομικά στοιχεία που προκαλούν κρίση των θεσμών και τα οποία σήμερα δεν είναι μόνο προϊόντα της διαλεκτικής του συστήματος αλλά και ιστορικές συνέχειες των 200 χρόνων του επαναστατικού κινήματος.

Στο επίπεδο των μη δυτικών κρατών οι πιο σημαντικές διαφοροποιήσεις/κινήσεις εμφανίστηκαν/εκφραστήκαν από την Ινδία και την Ρωσία. Η Ινδία σαν κράτος εκφράζει τόσο μια εν δυνάμει μεγάλη δύναμη μελλοντικά³⁴ αλλά και ένα σύμβολο του αντιαποικιακού πνεύματος του κινήματος των αδεσμεύτων. Μόλις τελείωσε η γιουγκοσλαβική κρίση ξέσπασε μια νέα κρίση στο Κασμίρ. Η Ινδία ακολουθώντας την γιουγκοσλαβική τακτική αρνήθηκε οποιαδήποτε επέμβαση στα εσωτερικά της. Η Ινδία είχε και προηγούμενα σαν σημαντικός παίχτης στην διεκδίκηση του πολυπολικού παγκόσμιου συστήματος και υπερασπιστής της τοπικής κρατικής κυριαρχίας. Στις διαπραγματεύσεις στον ΠΟΕ/WTO [από την εποχή της ΜΑΙ³⁵] έπαιξε ένα καθοριστικό ρόλο στην εσωτερική κρίση που οδήγησε [σε συνάρτηση με τις διαδηλώσεις/κινήματα] στην αποτυχία των διαπραγματεύσεων στο Σιατλ³⁶. Υπάρχει με αυτήν την έννοια μια ανομολόγητη διαλεκτική ανάμεσα στα σημερινά κινήματα και την δομική κληρονομιά/υπολουλτα του αντιαποικιακού κινήματος. Αυτή η κληρονομιά δίνει στην σημερινή συγκυρία νέες διαστάσεις στην έννοια της τοπικής κρατικής/πολιτειακής κυριαρχίας [η οποία συνυπαγεται και την λειτουργικότητα της «λαϊκής κυριαρχίας»] σε ένα σύστημα το οποίο ενοποιείται υπό την ηγεμονία συστηματικά του χρηματιστικού κεφαλαίου. Το ότι η Ινδία παίζει αυτόν τον ρόλο με μια δεξιά κυβέρνηση δείχνει ακριβώς ότι το ζήτημα δεν είναι θέμα επιλογών αλλά της δομικής θέσης σε ένα ρευστό σύστημα.

Η δύναμη που μεταμορφώθηκε από εκείνη την αντιπαράθεση ήταν η Ρωσία. Από ένα κλοτσοσκούφι την δεκαετία του 90 που προμήθευε πόρνες την δυτική Ευρώπη και κλεμμένα κεφάλαια τις αντίστοιχες τράπεζες, η Ρωσία υπό την ηγεσία του Πριμακωφ³⁷ αρχικά και την συνακόλουθη κοινωνική μετατόπιση, τελείωσε με τον γελτσινισμό. Για τον ρόλο της στην γιουγκοσλαβική διαμεσολάβηση η Ρωσία αμείφθηκε με μια θέση στους G7 που έγιναν 8. Όμως αυτά τα εξωτερικά κέρδη της Ρωσίας ήταν μικρά αντίτιμα μπροστά στην εσωτερική μεταμόρφωση. Η επίθεση στην Γιουγκοσλαβία σήμανε καμπανάκι για τις ρωσικές δομές εξουσίας που είχαν επενδύσει στην «καλοπροαίρετη αμερικανική ηγεσία». Στην ουσία η επίθεση εναντίον της Γιουγκοσλαβίας συνέπεσε περισσότερο και από το ευρώ, με τα 50χρονα του NATO και την ελπίδα επέκτασης της δυτικής συμμαχίας μέχρι την κεντρική Ασία. Η

³⁴ Με δεδομένη την πληθυσμιακή και πυρηνική της προοπτική.

³⁵ «Οδηγίες για να κυβερνήσετε τον κόσμο». 1998. Μπροσούρα της «Πρωτοβουλίας ενάντια στην Συνθήκη ΜΑΙ». Θεσσαλονίκη.

³⁶ Η Ινδία ήταν από τις χώρες που τήρησαν αρνητική στάση και στο θέμα της ΜΑΙ.

³⁷ Οι ρίζες της αλλαγής είναι βαθύτερες βέβαια. Ουσιαστικά ο Γέλτσιν θα έπρεπε [αν γίνονταν "κανονικά" οι εκλογές – τηρώντας δηλαδή τα προσχήματα όπως στις δυτικές εκλογικές αναμετρήσεις] να χάσει τις εκλογές του 96, και να τις κερδίσει ο Ζιουγκανοφ. Όπως αποκαλύφθηκε μετά, στους κύκλους του Κρεμλίνου τότε εσுζήτητο και η πιθανότητα αναστολής της λειτουργίας του συντάγματος – ένα είδος πραξικοπήματος δηλαδή όπως έγινε και ενάντια στην ρωσική ομοσπονδιακή βουλή που είχε εκλέγει επί σοβιετικής ένωσης. Η οριστική ήττα του Γέλτσιν και της «αυλής» του Κρεμλίνου που διαμορφώθηκε γύρω του, ήρθε όταν, μετά την οικονομική κρίση του 98, ανέλαβε ο Πριμακωφ με την έγκριση των κομμουνιστών οι οποίοι για πρώτη φορά συμμετείχαν για ένα σύντομο διάστημα στην κυβέρνηση.

Ρωσία μπροστά στον κίνδυνο άρχισε να διεκδικεί τον «χώρο» της. Η άνοδος Πουτιν σηματοδότησε αυτή την στροφή: η υποχρεωτική παραίτηση Γέλτσιν είχε το στοιχείο της ασυνέχειας που σηματοδοτεί την ριζική αλλαγή παρά την επιφανειακή ηρεμία. Η επίθεση στην Τσετσενία μετά την γιουγκοσλαβική κρίση σηματοδότησε το ρωσικό «κλείσιμο των συνόρων» και την διεκδίκηση του εδάφους των πιθανολογούμενων αγωγών προς την Δύση. Η περίοδος της «καλοπροαίρετης αμερικανής ηγεμονίας» είχε λήξει πια.

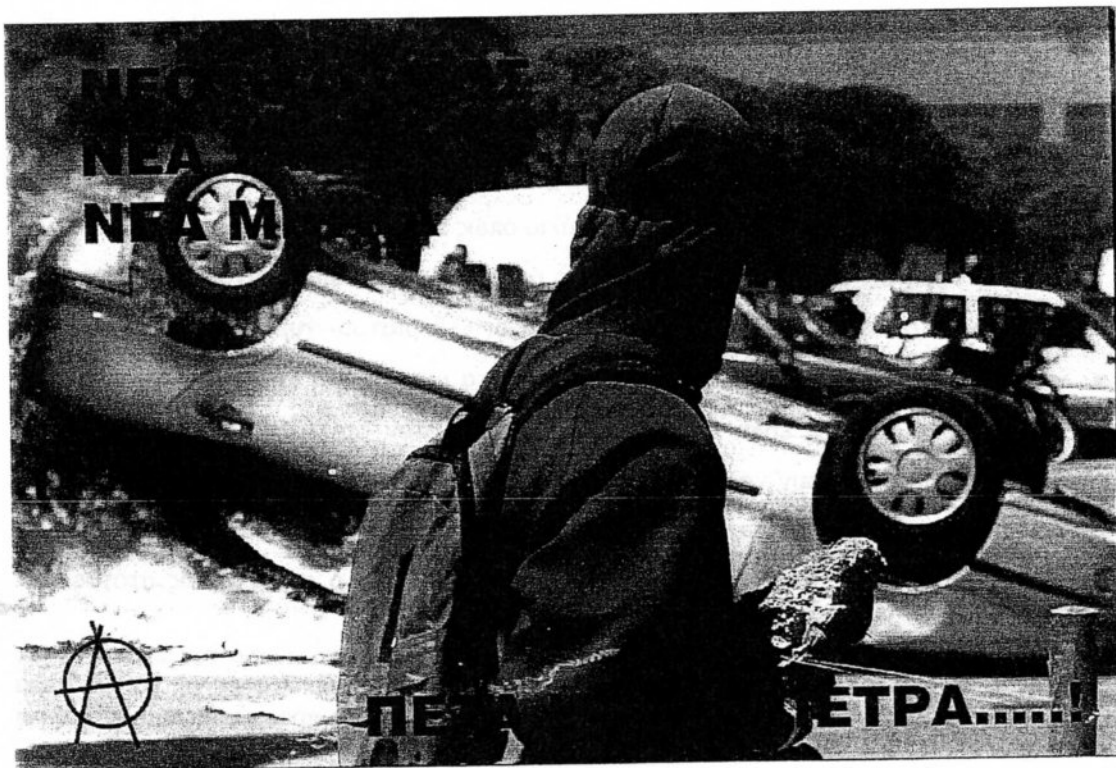
Η τρίτη πιθανότητα – η διεκδίκηση /υπεράσπιση της ηγεμονίας από τις ΗΠΑ με τον πόλεμο /την στρατιωτική επίδειξη εμφανίστηκε το 2001 μετά την 11/9. Στον πυρήνα του παγκόσμιου συστήματος το 1999 οι ΗΠΑ φαίνονται πρόθυμες να μοιραστούν την ηγεμονία τους με τις άλλες δυτικές χώρες στα πλαίσια ενός ολικού παγκόσμιου συστήματος - και φάνηκε να υπάρχει και κάποιος χώρος [έστω και σαν υπόσχεση] για την Ρωσία. Υπήρχε με αυτήν την έννοια μια κίνηση μετεξέλιξης από την παρακμή της αμερικανικής ηγεμονίας στην «αυτοκρατορία». Τα επακόλουθα της 11/9 δεν σηματοδότησαν τόσο την αρχή μιας κρίσης, όσο έβγαλαν στην επιφάνεια μια άλλη πραγματικότητα: οι ΗΠΑ είχαν πλέον πολλούς εχθρούς, ακόμα και ανάμεσα στους τέως φίλους και η απώλεια της ηγεμονίας με την εμφάνιση ενός πολυπολικού κόσμου φαινόταν άμεση. Ιδιαίτερα με φόντο το ξεφούσκωμα του χρηματιστηρίου που λειτούργησε σαν μαγνήτης για το ξένο κεφάλαιο που χρειάζονται οι ΗΠΑ για να χρηματοδοτούν τα ελλείμματα και τα χρέη τους. Στην αρχή βέβαια οι αμερικανοί συντηρητικοί κινήθηκαν διστακτικά. Έτσι μαζί με τα χαζά των καουμπόικων «αναζητείται ζωντανός νεκρός» για τον Λαντεν, οι ΗΠΑ έκαναν μια νέα προσέγγιση στον ΟΗΕ – και υπήρξε μια στιγμή που η αμερικανική ηγεμονία φαινόταν πάλι αδιαμφισβήτητη. Τώρα βέβαια γιατί οι ΗΠΑ ήταν ο παθών. Γρήγορα όμως το κλίμα καλής θέλησης εξανεμίστηκε..Αν και το Αφγανισταν ήταν στρατιωτικά εύκολος στόχος³⁸, και ίσως να μπορούσε να γίνει και μια επέμβαση μέσω ΟΗΕ, οι αμερικανοί στρατηγοί φοβούμενοι την πολυφωνία της γιουγκοσλαβικής εκστρατείας, και έχοντας βέβαια την στήριξη των συντηρητικών, εξαπέλυσαν μια μονομερή επίθεση έχοντας σαν στρατιώτες την βόρεια Συμμαχία. Ο πιο άμεσα εμπλεκόμενος παίχτης ήταν βέβαια η Ρωσία που είδε την επανάληψη του δόγματος της Γιουγκοσλαβίας: επέμβαση στα σύνορα/ζωτικό της χώρο με την δικαιολογία της «αμυντικής επιχείρησης/πολεμου». Και αν στην περίπτωση της Γιουγκοσλαβίας τα πετρέλαια και οι αγωγοί ήταν μακριά, σαφώς στο Αφγανισταν η Κασπία και οι αγωγοί του πετρελαίου είναι κοντά. Η Ρωσία όμως συγκατάνευσε τελικά στην μονομερή αμερικανική επέμβαση [και στην

³⁸ Οι ταλεμπαν δεν ήταν οι «σκληροτράχηλοι πολεμιστές 20 χρόνων πολέμου», όπως τους εμφάνιζαν τα δυτικά ΜΜΕ. Ουσιαστικά ήταν μια πολιτοφυλακή νέων από τα θρησκευτικά σχολεία των οποίων η οργανωτική δομή στήθηκε από τις πακιστανικές μυστικές υπηρεσίες και χρηματοδοτήθηκε από την Σαουδική Αραβία. Όταν αυτές οι δυο χώρες αποφάσισαν να μη στηρίζουν τους ταλεμπαν, τότε το «καθεστώς» ήταν ένας εύκολος στόχος. Όπως όμως αποδείχτηκε μετά, οι ρίζες του κινήματος στην κοινότητα των Παστούν, αλλά και η εικόνα του «αγνού αγωνιστή ενάντια στην κατοχή», τους μετατρέπει σε σημαντικό παράγοντα και πάλιν στο Αφγανισταν.

συνακόλουθη δημιουργία βάσεων «επί πληρωμή» στην ευρύτερη περιοχή της κεντρικής Ασίας] με βάση 2 δεδομένα: στην ουσία η αμερικανική επίθεση αντιμετώπιζε χωρίς ρωσικά έξοδα τον ισλαμισμό που απειλούσε/απειλεί τα νότια συνόρα/σφαιρα επιρροής της Μόσχας, και η Ρωσία έπαιρνε έτσι και συγχωροχάρτι για την Τσετσενία - και άρα και ένα είδος κατανόησης για την απαίτηση έλεγχου των πετρελαιοαγωγών προς την Δυση/Ευρώπη. Αλλά και η υπόσχεση ευρύτερης συμμαχίας με τις ΗΠΑ έβαζε την Ρωσία στον παλιό ρόλο της μεγάλης δύναμης. Έτσι αν οι ΗΠΑ έπαιρναν κάποιες βάσεις και γίνονταν οι υποστηρικτές του καθεστώτος του Ουζμπεκιστάν λ.χ., οι ρώσοι ξαναποκτούσαν ένα είδος επιρροής στο β. Αφγανισταν και υποβαθμίζονταν ο ισλαμικός κίνδυνος στο Τατζικιστάν, το οποίο είναι στρατηγικός σύμμαχος της Ρωσίας. Ο ιμπεριαλισμός των ΗΠΑ οδηγούσε δηλαδή την Ρωσία στον ρόλο της ηγεμονικής περιφερειακής δύναμης.

Η περίπτωση του Ιράκ όμως άνοιξε τους ασκούς του Αιόλου. Οι ευρωπαίοι έχουν πατατιστεί με την εικόνα του εκπρόσωπου του «παγκόσμιου συστήματος υπό τον νόμο» – και είναι σαφές ότι δεν είναι οι επεμβάσεις που τους ενοχλούν, αλλά το καθεστώς νομιμοποίησης τους. Αντίθετα με το Ιράκ οι ΗΠΑ έχουν πλέον ανοίξει τον δρόμο για μια ηγεμονική αντιπαράθεση.

Επίλογος: Και τώρα τι;

Τον Σεπτέμβρη του 2003 οι ΗΠΑ επέστρεψαν ξανά στον ΟΗΕ. Ας δούμε συνοπτικά το σκηνικό όπως διαμορφώνεται. Στο Ιράκ το ίδιο η κατάσταση είναι ρευστή και τείνουν να διαμορφωθούν 4 «καταστάσεις»:

1. Από την μια είναι η αντίσταση που είναι συσπειρωμένη γύρω από την μορφή του Σανταμ, η που συντονίζεται από το κόμμα Μπααθ, και εκπροσωπεί ουσιαστικά εκείνη την πτέρυγα του ιρακινού καθεστώτος που αντιστάθηκε στην εισβολή.
2. Μια άλλη τάση είναι τα θρησκευτικά ισλαμικά κινήματα. Ένα μεγάλο μέρος αυτών των κινήματων ανήκει στην αντίσταση – αλλά υπάρχουν και τάσεις που συμμετέχουν στο αποικιακό συμβούλιο των αμερικανών. Αυτός ο χώρος σίγουρα έχει αρκετές διαφοροποιήσεις: υπάρχουν σουνιτικές, σιιτικές και οι κουρδικές ένοπλες αντιστασιακές ισλαμικές ομάδες. Ταυτόχρονα όσον αφορά την ανοχη/συνεργασία με τους αμερικανούς υπάρχουν ομάδες και από τις δυο θρησκευτικές κοινότητες. Αλλά ακόμα και οι συνεργαζόμενοι είναι σαφώς στα πλαίσια μιας ευκαιριακής συμμαχίας. Αν λ.χ. οι ΗΠΑ σκοπεύουν να επιτεθούν στο Ιράν τότε ο «σιιτικός νότος» τον οποίο συγκρατούν με νύχια και δόντια, είναι ενδεχόμενο να εκραγεί αφού η κυριότερη οργάνωση που συνεργάζεται μαζί τους εκεί είναι το φιλοιρακικό "συμβούλιο για την ισλαμική επανάσταση". Ανάμεσα στις ένοπλες αντιστασιακές και τις «συνεργαζόμενες» τάσεις υπάρχουν και οι πολιτικές δυνάμεις [με πολιτοφυλακές] όπως το κίνημα του Μ. Σαντρ που είναι ενάντια στο αποικιακό συμβούλιο αλλά δεν έχει εμπλακεί ακόμα στο αντάρτικο.
3. Η τρίτη τάση, ανκαι αδιαμόρφωτη ακόμα, είναι οι ομάδες/κόμματα που ανήκουν στην κοσμική διάσταση της πολιτικής αλλά δεν ταυτίζονται είτε με το Μπααθ είτε με τους φιλοαμερικανούς εξόριστους. Όπως και με τους ισλαμιστές αυτή η κοσμική τάση είναι ετερογενής: υπάρχουν αναφορές για ένοπλες αριστερές αντιστασιακές ομάδες³⁹, υπάρχουν ομάδες που κινούνται στον χώρο της αντικατοχικής δράσης αλλά με πολιτικά μέσα⁴⁰ και ομάδες που συμμετέχουν στο αποικιακό συμβούλιο όπως το κομμουνιστικό κόμμα.
4. Η τέταρτη τάση θα μπορούσε να πει κανείς ότι είναι η φιλοαμερικανική η αυτήν στην οποία ποντάρουν οι αμερικανοί – εδώ βρίσκονται οι «εξόριστοι» γύρω από τον Τσαλαμπι [που δεν φαίνονται να έχουν λαϊκές προσβάσεις] και τα μεγάλα [μη ισλαμικά] κόμματα των κούρδων – οι οποίοι όμως είναι μια μικρή μειονότητα στον συνολικό ιρακινό πληθυσμό. Τώρα τι προσβάσεις μπορούν να εξασφαλίσουν οι αμερικανοί μέσα από εξαγορές θα δείξει, αλλά σε τελική ανάλυση για ένα πληθυσμό που ζει τόσα χρόνια υπό επίθεση/εμπαιρω και που η μόνη του ελπίδα είναι το πετρέλαιο το οποίο είναι και ο στρατηγικός στόχος των

³⁹ Η πρώτη οργάνωση που εμφανίστηκε μετά την πτώση, το «εθνικό μέτωπο για την απελευθέρωση του Ιράκ» θεωρήθηκε ότι κινείται στον αριστερό χώρο. Τον Οκτώβρη κυκλοφόρησαν και φυλλάδια «στελεχών της βάσης» του κ.κ. τα οποία κατάγγελλαν την ηγεσία και προσχώρησαν στην ένοπλη αντίσταση.

⁴⁰ Μια οργάνωση στον χώρο της αριστεράς που φαίνεται να έχει μια τέτοια δράση είναι το εργατικό κομμουνιστικό κόμμα το οποίο έχει μια αξιόλογη πληροφόρηση μέσα από το site του στο internet. Πολλές από τις δημοσιεύσεις στο ιρακινό Indy κινούνται σε ανάλογα πλαίσια.

αμερικανών, είναι αμφίβολο αν θα βρεθεί κοινωνικός χώρος στήριξης ανάμεσα στην οργή του αντικατοχικού αισθήματος [με τις πολιτικές, πολιτιστικές και υπαρξιακές του προεκτάσεις] και την ανάγκη διατήρησης του εισοδήματος των πετρελαίων. Η ύπαρξη ανάμεσα στους ιρακινούς μιας ιστορικά εμπεδωμένης συνείδησης για την συλλογικής ιδιοκτησία του πετρελαίου φάνηκε από την αρχή της κατοχής – και, σε αυτό το πλαίσιο, οι αγωγοί του πετρελαίου ήταν από την αρχή ανάμεσα στους βασικούς στρατηγικούς στόχους της ένοπλης αντίστασης ενάντια στην κατοχή.

Για τις μελλοντικές εξελίξεις στο Ιράκ κάποιος θα πρέπει να λάβει υπό όψιν ότι ο πληθυσμός είναι ένοπλος. Η μετατροπή του Ιράκ σε ένα βασικό πολεμικό πεδίο της σύγκρουσης ανάμεσα στον ιμπεριαλισμό των ΗΠΑ και ένα κράμα αντιαποικιακών κινημάτων [ισλαμιστών, μπααθιστών/αραβιστών, ένοπλων αριστερών ομάδων – ένα πλουραλιστικό/πολυπολικό μοντέλο το οποίο λειτουργεί ήδη στην Παλαιστίνη] είναι μια ανοιχτή πιθανότητα. Τώρα αν θα εξελιχθεί σε Βιετνάμ η Λίβανο θα δείξει. Αλλά και στις δυο εκείνες περιπτώσεις οι ΗΠΑ [η οι τοπικοί τους σύμμαχοι όπως το Ισραήλ] αναγκάστηκαν να αναδιπλωθούν.

Στο περιφερειακό επίπεδο διαμορφώνεται ένα ρευστό πλαίσιο με την Σαουδική Αραβία, την Τουρκία, το Ιράν και την Συρία να μετατρέπονται σε παράγοντες που διαμορφώνουν τις δυναμικές της περιοχής. Και το παλαιστινιακό παραμένει το σύμβολο της αραβικής [και όχι μόνο] εξεγερσης/ιντιφαδα που δείχνει με ακόμα πιο έντονο τρόπο τον εξευτελισμο/αδυναμία των περισσότερων ηγετικών τάξεων και ελίτ των αραβικών κρατών. Ευρύτερα, η έκρηξη του ισλαμικού κινήματος που τώρα πια καλύπτει μια περιοχή που ξεκινά από το Κασμίρ και φτάνει δυτικά μέχρι την Γάζα ενώ βόρεια φτάνει μέχρι την Τσετσενία και νότια μέχρι το Ιράκ σηματοδοτεί την εμπόλεμη ζώνη στην Ασία⁴¹. Η παλαιστινιακή και η ιρακινή αντίσταση από την άλλη κουβαλούν μέσα τους και ένα πλουραλισμό ο οποίος ενδέχεται να είναι και προοπτική ευρύτερης μεταλλαγής των κινημάτων αμφισβήτησης στην περιοχή. Γιατί ο αραβικός κόσμος βρίσκεται σε ένα μεταίχμιο μεταμορφώσεων και η συνύπαρξη αντιαποικιακών/αντιιμπεριαλιστικών στοιχείων με τις εσωτερικές πολιτικές και ταξικές διαμάχες δημιουργα ένα εκρηκτικό κοκτέιλ. Καθώς αλλάζουν οι άραβες ταυτόχρονα διεκδικούν και ρόλο στο παγκόσμιο σύστημα - και είναι σαφές ότι τα περισσότερα από τα υπάρχοντα καθεστάτα έχουν κρίση νομιμότητας.

Στο συστηματικό επίπεδο, όπως έχουμε δει, φαίνεται να οδεύουμε προς την πολυπολικοτητα των περιφερειακών μπλοκ σαν μεσοβέζικη λύση. Ωστόσο επειδή οι δυναμικές που ωθούν προς το ολικό σύστημα της «αυτοκρατορίας» πηγάζουν και από τις δυναμικές των παραγωγικών δυνάμεων αλλά και από τις δυναμικές των ιστορικών εξελίξεων, η

⁴¹ Και βέβαια οι προεκτάσεις, [όπως έδειξε η βομβιστική εκστρατεία που ακολούθησε την πτώση της Βαγδάτης] φτάνουν μέχρι την Ινδονησία ανατολικά και το Μαρόκο δυτικά.

αντιπαράθεση για το «όλο», θα συνεχιστεί⁴². Για το παγκόσμιο κίνημα η μεταλλαγή από το «κίνημα ενάντια στην παγκοσμιοποίηση» σε αντιπολεμικό κίνημα υπήρξε μια σημαντική στιγμή στην ωρίμανση του. Και ίσως η σύμπτωση της αποτυχίας των διαπραγματεύσεων στο Κανκουν [από την εξέγερση ομάδας των 21 "μη δυτικών" νότιων] με τις εκρήξεις της Βαγδάτης να έχει ένα ευρύτερο συμβολισμό.

*Saladin: ιστορικό πρόσωπο του 12^{ου} αιώνα, σύμβολο της αντίστασης στους σταυροφόρους.
Ψευδώνυμο σχολιαστή/παρατηρητή για την ιρακινή αντίσταση στο athens indymedia.

Θκιανεμα: Στοιχεία Ταυτότητας

Έτος ίδρυσης: 1995 [διάδοχο σχήμα του Τραίνου στην Πόλη]

Αρίθμηση: ξεκίνησε από το 20 και πάει στο 1. Εκδίδεται σε διάφορες μορφές [περιοδικό, σχόλια σε άλλα έντυπα/sites, ραδιοφωνικές εκπομπές.] Το παρόν είναι ειδική έκδοση. Η περιοδική έκδοση/διαδρομή θα κυκλοφορήσει αργότερα.

Διεύθυνση: Τ.Θ. 57349, Λεμεσός [Limassol], Κύπρος/Κίβρις, Ανατολική Μεσόγειος

Το έντυπο κυκλοφορεί δωρεάν. Οποιοσδήποτε το αναπαράγει και το διανέμει καλά κάνει. ΜΗΝ ΤΟ ΑΓΟΡΑΣΕΤΕ. Δεν πουλιέται. Δεν έχει καμία σχέση με τους νόμους της αγοράς.

Η παρούσα έκδοση κυκλοφορεί σε δισκεττα.

⁴² Οι εσωτερικές εξελίξεις [αν θα ανατραπεί η όχι η «χούντα του πενταγώνου»] στις ΗΠΑ θα παίξουν ένα ρόλο στο πως θα διαμορφωθούν οι διεθνείς ισορροπίες